

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΕΠΙΜΕΛΗΤΩΝ

Πρώτο σημείωμα επιμελητών Κριτικών Μελετών για την Πολιτιστική Κληρονομιά

Αναστασία Σακελλαριάδη¹, Στέλιος Λεκάκης², Μήνα Δραγούνη³

¹ Ανεξάρτητη ερευνήτρια

² McCord Centre, Newcastle University, Ηνωμένο Βασίλειο

³ Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, Ελλάδα

Περίληψη

Σε αυτό το σημείωμα οι επιμελητές εκθέτουν σε αδρές γραμμές το όραμά τους για την κριτική μελέτη της πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ελλάδα και το ιστορικό της ίδρυσης και των δέκα πρώτων χρόνων δράσης της ΕΣΔΙΑΠΟΚ (Εταιρεία Συμβούλων Διαχείρισης Πολιτιστικής Κληρονομιάς).

Λέξεις-κλειδιά: Ελλάδα, πολιτιστική κληρονομιά, πολιτιστική διαχείριση, management

Η έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς και οι αντιλήψεις μας γύρω από αυτήν έχουν αλλάξει τις τελευταίες δύο δεκαετίες και εξακολουθούν να αλλάζουν σε διεθνές επίπεδο. Η απομάκρυνση από ηγεμονικά αφηγήματα και η διαρκής αναανοηματοδότηση στο εκάστοτε παρόν έχει οδηγήσει στον εμπλουτισμό της έννοιας της πολιτιστικής κληρονομιάς και στη συμπερίληψη έτερων εκδοχών της, όπως για παράδειγμα, της περιθωριοποιημένης, τραυματικής, σκοτεινής, μειονοτικής, αγροτικής κληρονομιάς κ.ά. Η διεύρυνση πέρα από την υλική διάσταση των μνημείων έχει αναδείξει την άυλη κληρονομιά. Παράλληλα η πολιτιστική πολιτική δίνει ολοένα αυξανόμενη έμφαση στη συνεισφορά της πολιτιστικής κληρονομιάς σε κοινωνικούς στόχους και αναπτυξιακές επιδιώξεις.¹

Μέσα λοιπόν από διεργασίες που προέκυψαν από εξωτερικές πιέσεις και από εσωτερικές θεωρητικές αναζητήσεις² ιδιαίτερα στους τομείς της αρχαιολογίας, της ανθρωπολογίας, της μουσειολογίας και άλλων συναφών πεδίων, η κριτική μελέτη της πολιτιστικής κληρονομιάς και η διαχείρισή της θέτουν σημαντικά ζητήματα. Μεταξύ αυτών είναι η συμπεριληπτικότητα και συμμετοχικότητα στη διαχείριση, η ενδυνάμωση των κοινοτήτων, και η βιωσιμότητα. Σε ποιον ανήκει η πολιτιστική κληρονομιά; Είναι απαραίτητη η προστασία και η συντήρησή της και γιατί; Ποιος αποφασίζει για αυτό; Με βάση ποιες αξίες λαμβάνονται οι αποφάσεις; Ποια κατάλοιπα του παρελθόντος

1 Οι αλλαγές αυτές είναι βέβαια συνυφασμένες με τον ρόλο που επιφύλαξαν στον πολιτισμό εξελίξεις-σταθμοί κατά τον μεταπολεμικό 20ο αιώνα, όπως η αναγνώριση των πολιτισμικών δικαιωμάτων (Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, αρ. 27), τα κινήματα των μειονοτήτων στο πλαίσιο των μετα-αποικιακών αγώνων, αλλά και η ανάπτυξη των πολιτισμικών σπουδών και της κριτικής θεωρίας και η διεθνοποίηση όλων των παραπάνω.

2 Για παράδειγμα, Ucko, P. 1987. *Academic Freedom and Apartheid: The Story of the World Archaeological Congress*, Duckworth Publishing: Dulverton, UK. Hewison, R. 1987. *The Heritage Industry: Britain in a Climate of Decline*, Methuen Publishing Ltd: London. Lowenthal, D. 1984. *The Past is a Foreign Country*, Cambridge University Press: Cambridge, UK.

δεν προστατεύονται και γιατί; Ποιος είναι ο ρόλος της πολιτιστικής κληρονομιάς στις κοινωνίες σήμερα; Τα ερωτήματα αυτά βρίσκονται, μεταξύ άλλων, στην καρδιά των αναζητήσεων των κριτικών σπουδών πολιτιστικής κληρονομιάς και της πολιτιστικής διαχείρισης και είναι δύσκολο να απαντηθούν μέσα από τεχνοκρατικές προσεγγίσεις. Απαιτούν την πραγμάτευσή τους μέσα από το κριτικό θεωρητικό πλαίσιο των κοινωνικών και ανθρωπιστικών επιστημών, όπως οργανώνεται από τις προκλήσεις κάθε εποχής.

Η διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς αναλύει και οργανώνει με έναν συστηματικό τρόπο τη σχέση μας με το παρελθόν και τα κατάλοιπά του, υλικά και άυλα, με διεπιστημονικά μέσα και προσεγγίσεις - ένα πρίσμα μέσα από το οποίο τα εξετάζουμε, τα οριοθετούμε, τα εννοιολογούμε. Διεθνώς η διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι πλέον σύμφυτη με τις διεργασίες επεξεργασίας των μνημείων σε διαφορετικά πλαίσια (έρευνα, μελέτη, προστασία, συντήρηση, ανάδειξη, αστική ανάπτυξη, αποδόμηση και καταστροφή) και διαθέτει ένα μεγάλο σύνολο μελετών περίπτωσης, από όπου αντλείται πολύτιμη γνώση σε σχέση με τις πράξεις και τις παραλείψεις των δρώντων κοινοτήτων (του κράτους, των ειδικών, των διακυβερνητικών φορέων, της κοινωνίας των πολιτών, κ.ά) και τα αποτελέσματα αυτών στην εικόνα των καταλοίπων και τον ρόλο τους στο παρόν. Στην Ελλάδα η έννοια της πολιτιστικής διαχείρισης είναι ακόμα νέα και μολονότι διδάσκεται σε διάφορα πανεπιστημιακά ιδρύματα δεν έχει παγιωθεί. Σε επίπεδο εφαρμογής επικρατούν ακόμα παλαιές λύσεις και διαφαίνονται και παθογένειες του συστήματος, όπως βερμπαλισμός στους όρους, παραγνώριση νέων ειδικοτήτων, εργαλείων και μεθόδων, μικροπολιτικές επιρροές και άκαμπτη και τεχνοκρατική προσέγγιση των ζητημάτων.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, στα τέλη της δεκαετίας του 2000, μια μικρή ομάδα ανθρώπων με προσλαμβάνουσες από την ελληνική και τη διεθνή πραγματικότητα, συνέλαβε την ιδέα της δημιουργίας ενός φορέα, ο οποίος θα λειτουργούσε ως τόπος αναφοράς για τους επαγγελματίες της διαχείρισης πολιτισμού στην Ελλάδα. Το καταστατικό του σωματείου με την ονομασία «Εταιρεία Συμβούλων Διαχείρισης Πολιτιστικής Κληρονομιάς» (ΕΣΔΙΑΠΟΚ) επικυρώθηκε το 2012 και έκτοτε άρχισε να συγκροτεί μια δυναμική κοινότητα αποφοίτων, ερευνητών και ειδικών στο πεδίο της διαχείρισης πολιτισμού. Δύο χρόνια αργότερα, το 2014, έλαβε χώρα το πρώτο συνέδριο με θέμα την πολιτιστική διαχείριση ενώ ακολούθησαν άλλα τέσσερα μέχρι το τέλος της δεκαετίας. Εκτός των συνεδρίων, στη δεκαετή της παρουσία η ΕΣΔΙΑΠΟΚ οργάνωσε πλήθος σεμιναρίων, ομιλιών, εργαστηρίων και —πιο πρόσφατα— διαδικτυακών διαλέξεων, προσελκύοντας το ενδιαφέρον του κοινού στην πολιτιστική κληρονομιά και στη συζήτηση επίκαιρων ζητημάτων γύρω από αυτή, όπως η προστασία, ο κοινωνικός της ρόλος, η βιωσιμότητα, οι συμμετοχικές διαδικασίες και η συνεισφορά της στην ανάπτυξη. Παράλληλα με τις δημόσιες εκδηλώσεις, τις εκπαιδευτικές δράσεις, τη δικτύωση και την προώθηση καλών πρακτικών, το σωματείο, μέσα από τακτικές «γραφειοκρατικού ακτιβισμού» υπερασπίζεται την πολιτιστική κληρονομιά και διεκδικεί την περαιτέρω αναγνώριση του επαγγέλματος του διαχειριστή από την πλευρά της διοίκησης.

Σε αυτό το πλαίσιο, καλωσορίζουμε με υπερηφάνεια την έκδοση των *Κριτικών Μελετών για την Πολιτιστική Κληρονομιά*, και εκφράζουμε τις θερμές μας ευχαριστίες στο Πανεπιστήμιο Πατρών για την ευγενική φιλοξενία του εγχειρήματος μας στην πλατφόρμα ανοικτής πρόσβασης *Πασιθέη*.

Με τις *Κριτικές Μελέτες για την Πολιτιστική Κληρονομιά* καλύπτουμε το κενό που υπάρχει στον χώρο για ένα εξειδικευμένο σε θέματα πολιτιστικής διαχείρισης επιστημονικό περιοδικό, που δημοσιεύει άρθρα στα ελληνικά και τα αγγλικά με τη μέθοδο της αξιολόγησης και με ανοικτή πρόσβαση. Η αποστολή του περιοδικού

είναι να λειτουργήσει ως κοινός τόπος ποιοτικής έρευνας και καλών πρακτικών σε σχετικούς τομείς, όπως η συντήρηση, η ερμηνεία, η επιμέλεια εκθέσεων, η επικοινωνία και η συμμετοχή του κοινού καθώς και ευρύτερα θέματα διαχείρισης, πολιτικής και θεωρίας – ορισμένα από τα οποία θίγονται και στο παρόν τεύχος.

Παράλληλα, φιλοδοξούμε στην εδραίωση των Μελετών ως ενός διεθνούς και διεπιστημονικού περιοδικού για τη φιλοξενία άρθρων, ερευνητικών σημειωμάτων και βιβλιοκρισιών για την πολιτιστική διαχείριση και τα σημεία επαφής της με την αρχαιολογία, τη μουσειολογία, την ανθρωπολογία, την ιστορία, τις πολιτισμικές σπουδές, τη γεωγραφία, την αρχιτεκτονική, τις τουριστικές σπουδές, τα οικονομικά και άλλους τομείς. Στόχοι μας είναι η περαιτέρω ανάδειξη των σπουδών πολιτιστικής κληρονομιάς ως πεδίου κριτικής διερεύνησης και αναστοχασμού του παρελθόντος και κατανόησης του παρόντος, η ενθάρρυνση του εποικοδομητικού διαλόγου μεταξύ των ποικίλων υποπεδίων που το συγκροτούν καθώς και η οργάνωση του ιδιοσυγκρασιακού, ελληνικού αφηγήματος της πολιτιστικής διαχείρισης σε σχέση με το ευρωπαϊκό και το ευρύτερο παγκόσμιο πεδίο.

EDITORIAL

First Critical Studies in Cultural Heritage Editorial

Anastasia Sakellariadi¹, Stelios Lekakis², Mina Dragouni³

¹Independent Researcher

²McCord Centre, Newcastle University, UK

³Panteion University Athens, Greece

Abstract

In this Editorial, the Editors roughly expose their vision about the critical study of cultural heritage in Greece and the story of the foundation and the first ten years of action of ESDI-APOK (Association of Greek Heritage Management Consultants).

Keywords: Greece, cultural heritage, heritage management

Cultural heritage and its meanings have transformed during the past two decades and still remain in a constant process of change and transformation at global level. The departure from hegemonic narratives in favour of dynamic reconceptualizations has enriched our perceptions of what cultural heritage is and embraced heterodox categorizations, such as marginalized heritage, traumatic heritage, dark heritage, minority heritage, rural heritage, to mention but a few. This conceptual broadening also allowed us to view monuments beyond their materiality leading to the emergence of intangible heritage. In parallel to these, heritage policy now places ever-increasing emphasis on heritage's contribution to social and development goals.¹

1 Key post-war developments in the late 20th century served as catalysts to these changes regarding the role of culture in contemporary society and politics. Some of these milestones include cultural rights' recognition (Declaration of Human Rights, art. 27), minorities' movements as part of decolonisation struggles as

The interplay between broader socio-political processes and theoretical scholarly pursuits² across archaeology, anthropology, museum studies and related fields, gave rise to the critical enquiry of cultural heritage and its management that in turn, bring to the front several key issues. Among these are the notions of inclusiveness and participation, community empowerment and sustainability. *Who owns heritage? Is protection and conservation necessary and if yes, why? Who decides about it? What principles and values govern these decisions? Which remains of the past are not protected and why? What is the role of heritage in contemporary society?* These questions lie at the core of current debates within critical heritage studies and heritage management and cannot be answered in strictly technical terms. Rather, they need to be addressed through the critical theoretical lenses of social sciences and humanities and accommodate current challenges.

Heritage studies and heritage management analyze and organize our relationship with the past systematically, its material and intangible elements, by drawing on cross-disciplinary methods and approaches – a prism that enables us to study them, delineate and define them. Heritage management today cohabits with all processes of intervention to monuments at different levels (e.g. research, study, protection, conservation, promotion, urban regeneration, deconstruction and destruction). It features a plethora of case studies that serve as a valuable source of knowledge regarding the actions and non-actions of related stakeholders (including the state, experts, intergovernmental organisations, civil society and others) and their impact on the form and function of monuments in the present. In Greece, heritage management theory and practice remain relatively new and although many universities have introduced related modules to their programmes, the discipline has not yet been established as an independent scholarly and professional field. In terms of application and practice, old solutions still prevail often witnessing the shortcomings of the system, such as verbalism, misrecognition of emerging fields of expertise, tools and methods, micro-politics and rigid bureaucratic approaches.

Within this framework, in the late 2000s, our small team, with experience from both Greek and European reality, set out to establish an association to bring together heritage management professionals and scholars in Greece. The statute of this organisation, named ‘Association of Cultural Heritage Management Consultants’ (ESDIAPOK), was ratified in 2012 and began to grow into a vibrant community of heritage management graduates, academics and experts. A couple of years later, in 2014, we held our first national conference focusing on heritage management issues, and this was followed by another four until the end of the decade. During our ten years of active presence, ESDIAPOK has organised a vast number of seminars, public talks, workshops and more recently, virtual lectures and webinars, stimulating interest in cultural heritage and debate on its protection, social role, sustainability, participatory management and contribution to development and growth. In parallel with opportunities for networking and the promotion of good practice, the team’s engagement in ‘bureaucratic activism’ proactively defended the rights of cultural heritage and professionals employed in the sector.

It is against this backdrop that ESDIAPOK is proud to launch *Critical Studies in Cultural Heritage*, which is kindly hosted by the University of Patras Library at its open-access journal platform *Pasithee*.

---

well as the growth and internationalisation of cultural studies and critical theory.

2 See indicatively Ucko, P. 1987. *Academic Freedom and Apartheid: The Story of the World Archaeological Congress*, Duckworth Publishing: Dulverton, UK. Hewison, R. 1987. *The Heritage Industry: Britain in a Climate of Decline*, Methuen Publishing Ltd: London. Lowenthal, D. 1984. *The Past is a Foreign Country*, Cambridge University Press: Cambridge, UK.

Considering that in Greece there was no academic refereed journal specialising in heritage studies and management, relevant articles were scattered in various journals across the social sciences and humanities. This gap was our main driver for establishing *Critical Studies in Cultural Heritage*. The journal's mission is to serve as a scientific outlet that publishes quality research and useful insights of professional practice in the heritage fields, including conservation, interpretation, curatorship, communication, public engagement and participation, as well as, broader issues of management, policy and theory – some of which are represented in this first issue.

Our ambition is to develop *Critical Studies* into an international and interdisciplinary journal that features articles, research notes and book reviews dealing with heritage management while revealing its interaction with other fields, including archaeology, museum studies, anthropology, history, cultural studies, geography, architecture, tourism studies, economics. In doing so, we aim to further promote heritage studies as an area of critical enquiry – an avenue for revisiting the past and better understanding the present, to encourage knowledge sharing and constructive dialogue between the various subjects that make up its fabric, and to organise the idiosyncratic, Greek discourse of heritage management in relation to its European and global counterparts.

How to cite this article: Σακελλαριάδη, Α, Λεκάκης, Στ & Δραγούνη, Μ 2022 Πρώτο σημείωμα επιμελητών Κριτικών Μελετών για την Πολιτιστική Κληρονομιά. Κριτικές Μελέτες για την Πολιτιστική Κληρονομιά, 2(1): 1, 1-5. DOI: <https://doi.org/10.26220/csch.3967>

Copyright: © 2022 The Author(s). This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 Unported License (CC-BY 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited. See <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.